

Оригинални научни рад

ИНТЕГРАЛНА ОСНОВА ЗА РАЗВОЈ ЕКОТУРИЗМА ОПШТИНЕ ПРИЈЕПОЉЕ

Марија Рвовић*¹

*Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд

Извод: У нашој научној и стручној литератури постоји мало радова који са баве темом екотуризма будући да он не спада у приоритетне врсте туризма обухваћене Стратегијом развоја туризма Републике Србије. Досадашњи развој екотуризма односио се на територију заштићених природних добара, не и на целокупну површину неке општине. Циљ овог рада јесте да се анализирају могућности за развој екотуризма и да се дају конкретни предлози који могу бити реализовани сходно природним, економским, техничким и другим могућностима којима општина Пријепоље располаже. Анализиран је тренутни положај дестинације и дефинисане стратегије за остварење жељених циљева.

Кључне речи: екотуризам, одрживи туризам, зелени туризам, Пријепоље

Предат: 23. јун 2014; *прихваћен:* 04. децембар 2014.

Уводна разматрања

Општина Пријепоље се налази у југозападном делу Србије, на простору Средњег Полимља. Припада Златиборском округу и са површином од 827 km², друга је општина по површини у округу. У контексту развоја екотуризма велики значај имају заштићена природна добра Парк природе “Клисура реке Милешевке”, Споменик природе “Слапови Сопотнице”, Камена гора и природне реткости Бор на Каменој гори и Стабло црног бора у селу Хисарцику. Постоји предлог да се Озрен-Јадовник прогласе за добро од изузетног значаја (“Туристичка организација Пријепоља”, 2014). Сопотница протиче кроз кречњачки терен, а велику атракцију представља наталожени калцијум карбонат у народу познатији као сига. О значају површинских вода у крашком рељефу за рекреацију и туризам говорили су Hall и Day (2011). Они истичу да реке представљају примарни фокус екотуризма у крашком појасу јер пружају доступност и представљају ресурс за превоз, забаву и образовање. О геотуризму се говори као о потенцијалној врсти туризма у Србији и у блиској је вези са

---

¹Контакт адреса: marijarvovic@yahoo.com

екотуризмом (Glavonjić, Milijašević & Panić, 2010). Заснован је на геолошком наслеђу, које, као и екотуризам, наглашава образовну функцију и акценат ставља на заштиту животне средине (Farsani, Coelho & Costa, 2014). Фрушка гора и најважнији лесни профили у Војводини имају потенцијал да постану будуће геотуристичке дестинације (Hose, Marković, Komac & Zorn, 2011), али потенцијал има и Пријепоље захваљујући специфичној геолошкој грађи терена у долини реке Сопотнице. Неке од проблема обрађене у овом раду истакле су и Живковић и Миљковић (2012), наглашавајући да уз спровођење прописаних мера и поступака за заштиту природних ресурса, потребна је интензивнија презентација, тако да научне, образовне и туристичке вредности буду доступне посетиоцима са различитим потребама. Доста полемике водило се око тога да ли екотуризам доприноси очувању угрожених врста и станишта, или је то само маркетиншки трик туристичке индустрије? (Kruger, 2005). Аутор наводи да заштита харизматичних врста флоре и фауне и укљученост локалне заједнице јесу важни предуслови за одрживост екотуризма. Постоји велика разлика између теорије и праксе екотуризма што наглашавају и Ross и Wall (1999). Они истичу да екотуризам треба посматрати на вишем ступњу у односу на туризам у природним областима и осигурати да се циљеви развоја туризма не мешају са циљевима заштите природних подручја и биодиверзитета. Постизање комплементарног развоја сеоског туризма и екотуризма треба да буде једна од будућих акционих планова у пријепољској општини. Dragulanescu и Drutu (2012) истичу допринос туризма локалном развоју и значај сеоског туризма у решавању бројних проблема: политика планирања, баланс село-град, друштвене промене које омогућавају градском становништву да пронађе своје корене, културне вредности и слободно време посвети одмору и релаксацији.

У раду ће бити дата интегрална основа за развој екотуризма у општини Пријепоље са циљем да принципи деловања буду засновани на јачању предности и искоришћавању шанси, као и на елиминисању слабости и превентивног деловања у односу на идентификоване претње. Наведени подаци добијени су анализом статистичких података, планова и стратегија, уџбеника, универзитетских часописа, претрагом Интернет извора и бројним теренским истраживањима.

Снаге за развој екотуризма у Пријепољу

Пријепоље има повољан географски положај на раскрсници друмских и железничких саобраћајница које воде ка Црној Гори, а у будућности ће његов положај добити још већи значај изградњом аутопута Лужни Јадран (Коридор XI).

За развој екотуризма најважнији су незнатно деградирани природни потенцијали: динамичан планински рељеф (Златар, Јадовник, Камена гора), стимулативна и седативна клима (Камена гора – ваздушна бања), водом богате реке (Лим), кањон реке Милешевке, Слапови Сопотнице, разноврстан биљни и животињски свет. Флора и фауна се могу валоризовати на неколико начина: имају естетски значај и повољно делују на психу посетилаца; ендемити и реликти су веома атрактивни, посебно љубитељима природе; користе се у исхрани; основа су за активан одмор, рекреацију и развој сеоског туризма; везују се за народне обичаје, легенде и веровања; објекат су уметничког изражавања у сликарству и вајарству (Топузовић, Остојић, 2005).

Антропогени потенцијали могу бити комплементарна понуда у екотуризму. На територији општине Пријепоље издавају се: манастири (Милешева, Куманица, Давидовица), цркве, средњовековни градови (Милешевац, Ковин), џамије (Ибрахим пашина, Велика), Сахат-кула, музеј, споменици, манифестације.

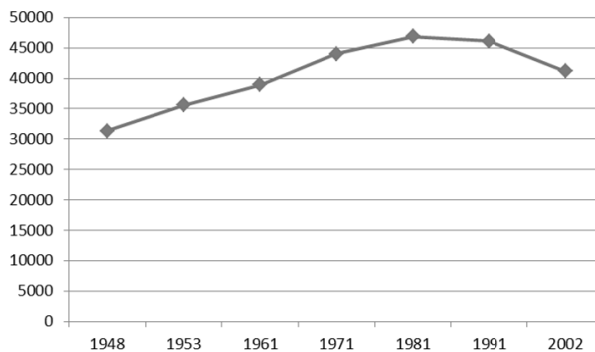
Пријепоље је подручје на коме су се вековима преплитале културе многих цивилизација (римске, хришћанске, исламске). О томе сведоче споменици из Римског периода (Коловрат); доба Немањића (Манастири Милешева, Давидовица и Куманица, Средњовековни град Милешевац); периода Отоманског царства (Ибрахим–пашина џамија, Махмут–бегова џамија, Сахат кула, беговске куће); али и периода Аустро-Угарске Монархије (Католичка црква). Један од споменика новијег датума, који показује мултикултуралност овог краја, јесте скулптура од гранита испред Зграде градског Музеја “Мајка Ружица са синовима Луком и Алијом”, вајара Горана Чпајака.

Слабости за развој екотуризма у Пријепољу

Депопулација и изражене миграције су главни проблем у општини. Према попису из 2012. године, општина Пријепоље је имала 36.713 становника. Резултати последњег пописа становништва указују да је дошло до значајног пада броја становника, који у односу на претходну годину пописа износи 10,87 % (Стратегија одрживог развоја, 2010).

Овај пад популације десио се 90-их година. Главни разлози за то су економски, али и бројни други, као што су: једноставна понуда радних места, немогућност стицања вишег и високог образовања, политички разлози, близина границе, мала могућност за задовољавање културних потреба и сл. Од 1971-1981. године у сеоским насељима била је изражена емиграција, јер се становништво највише исељавало ка граду и неким приградским насељима. Значајан пад наталитета у сеоским насељима бележи се у периоду од 1981-1991., јер се исељава младо и радно спосо-

бно, а у селима остаје претежно старачко становништво. У градским и приградским насељима долази до демографске експанзије. У периоду од 1991-2002. изражена је емиграција, пад наталитета и пораст морталитета, а становништво почиње да се исељава и из града. У већини сеоских насеља карактеристична је изразита депопулација. Да би се таква тенденција зауставила, неопходно је наћи сеоском становништву неко додатно занимање, комплементарно пољопривреди, како би се становништво, првенствено младо задржало на селу (Ћирковић, 2007). Један од тих сектора могао би да буде и туризам, првенствено екотуризам и њему комплементарне врсте, нпр. сеоски туризам.

Слика 1. – Промена броја становника у Пријепољу 1948-2012. године (РЗС. Упоредни преглед броја становника 1948-2002, Књига 9)

Развој екотуризма у Пријепољу треба ускладити са текућим демографским трендовима. Могуће је организовање еколошких школа, али и класичних екотура. Стојановић и Манић (2009) истичу да су старачка домаћинства и локални колорит, дијалект и специфичан језик, аутентичност српског села и сеоских домаћинстава оно што би било додатно атрактивно у оваквој туристичкој понуди. Стога је могуће уврстити тематске екотуре у туристичку понуду општине:

- Србија која нестаје (стара архитектура, уређење, начин живота и рада на селу, традиционални обичаји);
- Здрава храна;
- Стари занати;
- Села духова (напуштена и села без становника).

Оптимистички угао гледања на старосну структуру открива да је управо старо становништво носилац традиције, обичаја, патријархалног морала и гостољубивости. Незапосленост у пограничним просторима, посебно жена и мигрантског становништва, показује да постоје демографске резерве које се могу укључити у екопунду завичајног места.

Насеља на овим просторима су углавном у стадијуму дубоке или најдубље демографске старости или чак угашена. И то може бити туристичка атракција. Стационарни туризам треба организовати у базама са виталнијим становништвом, а напуштена села могу бити повезана трекинг, бициклическим или јахаћим турама. Старо становништво, посебно хроничари места, својом причом дочаравају друго време. На овај начин се открива потпуна аутентичност и постиже "ефекат времеплова" (Девеџић, Војковић, 2003).

Према попису из 2002. године, 70% чини становништво са основним и средњим образовањем (од 15 и више година). Највећи број становника је са средњом стручном спремом (41%) док је заступљеност становништва са високим и вишим образовањем свега 6%. У општини не постоји могућност за образовање кадрова из области туризма.

Број смештајних капацитета у Пријепољу није на оптималном нивоу. Град располаже са 757 лежајева у основним и комплементарним смештајним капацитетима. У екотуризму учествује мали број туриста (25-30 људи), они желе смештај лоциран унутар или по ободу заштићеног природног добра, мале и скромне објекте, дизајниране тако да се уклапају у локалну и културну средину, изграђене од еколошки неризичних материјала и чије се функционисање заснива на обновљивим изворима енергије (Јовичић, 2010). У Пријепољу би сходно томе требало изградити екоконачишта уз добар план и организацију. Број екоконачишта мора бити контролисан како не би дошло да нагомилавања и понављања садржаја као и појаве масовног туризма.

Према попису из 2002. године, укупна дужина путева у општини Пријепоље износи 484 km, од чега 23,97% чине магистрални путеви (М21, М8), 5,37% регионални и 70,66% локални путеви. Стање магистралних путева је добро у целокупној дужини, док је код регионалних путева потребно асфалтирати деоницу од око 10 km која води ка Сјеници и Новом Пазару. Стање локалних путева је веома лоше због вишегодишњег неодржавања и ни у ком случају не задовољава стандарде. Железничка мрежа у општини износи 41,5 km и електрифицирана је читавом дужином (Стратегија одрживог развоја, 2010).

Привреда општине Пријепоље већ дужи период бележи стагнацију у развоју која је последица економских кретања на нивоу Републике, али и општине и Златиборског округа. Бруто национални доходак по становнику у општини у 2005. години износио је 38.98% и знатно је нижи у односу на ниво у округу и Србији. Структура дохотка по делатностима показује да водећа места заузимају пољопривреда, лов, шумарство и водопривреда. Услед транзиције и процеса приватизације, неискоришћености капацитета као и застареле технологије, производња и извозна моћ предузећа знатно је опала. Број незапослених се повећавао. Од 2000. године општина Пријепоље добија статус девастираног подручја у кате-

горији најнеразвијенијих општина. Због недостатка финансијских и људских ресурса, пословна клима у општини Пријепоље и даље је неповољна. Највећи број колектива неуспешно је приватизован, добар део је доживео стечај или је у поступку стечаја или ликвидације (Стратегија одрживог развоја, 2010). Опстанак општине не може се темељити само на развоју туризма, посебно не екотуризма, јер исти доноси мале економске користи за локалну заједницу, али је значајан за заштиту природних ресурса. Развој треба темељити на диверзификацији делатности.

Анализирајући стање животне средине, треба напоменути да општина не располаже званичном статистиком за утврђивање стања и степена угрожености животне средине, нити поседује службу која би се искључиво бавила тим питањима. Из тог разлога стање животне средине није на задовољавајућем нивоу. Прерађивачка индустрија представља озбиљан проблем по животну окружење. Из ЈКП “Лим” потврђено је да је квалитет воде задовољавајући осим у случајевима већих падавина, када долази до замућења воде. Депонија “Стањевине” налази се на обали реке Лим. Процедне депонијске воде директно се уливају у реку, депонијски гас изазива учестале пожаре те загађујуће материје доспевају у атмосферу. Капацитет ове депоније је попуњен, а још увек нерешено питање изградње регионалне депоније “Бањица” за општине Пријепоље, Прибој, Нова Варош и Сјеница. Бројне дивље депоније на целој територији општине, посебно у сеоским подручјима, показатељ су недовољно развијене свести према очувању животног окружења, те је неопходно предузети одређене мере (едукација сеоског становништва, промотивне кампање, набавка судова за одлагање смећа, акције прикупљања отпада итд.). Постројење за пречишћавање отпадних вода не постоји, па се у селима оне директно одводе у околне водотокове или импровизоване септичке јаме (Стратегија одрживог развоја, 2010).

Хидроенергетски потенцијал Лима није довољно искоришћен. Постоји неколико инвеститора заинтересованих за инвестиције у изградњи мини хидроелектрана, а један од њих је и канадска фирма REV. Од 317 потенцијалних локација за изградњу на територији Републике Србије, 20 се налази у општини Пријепоље. Почетком 2013. године почела је изградња 3 мини хидроелектране на реци Бистрици, притоци Лима. Пријепоље има велики потенцијал за производњу биомасе, а тренутно постоје иницијативе на испитивању енергије ветра као и могућности изградње ветрењача (“Општина Пријепоље”, 2014а).

Пропаганда је једна од слабих тачака развоја екотуризма. По овом питању би доста требало да уради Туристичка организација Пријепоља у сарадњи са бројним организацијама. ТО сваке године учествује на Међународним сајмовима у Београду и Новом Саду. У питању су једнодневни и дводневни излети, а презентовани су и рурални, верски,

здравствени, спортски, авантуристички туризам и домаћа радиност. Преко 30 невладиних организација делује у различитим секторима, међу њима и у туризму. Потребно је изградити Туристичко-информативни центар у самом центру града, како би се пружила могућност домаћим и страним туристима као и грађанима општине да, осим упознавања са свим дешавањима, могу добити и друге информације и услуге у туризму (сувенири, публикације о граду и околини, пропагандни материјал, презентације о туристичким потенцијалима).

Шансе за развој екотуризма у Пријепољу

У екотуризму квалификован кадар је концентрисан у сфери организације и водичких служби. Његово присуство није неопходно у самом туристичком месту јер се може регрутовати из централних насеља, док у осталим сферама понуде кадар постаје локално становништво, које замењује угоститељске раднике, хотелијере и информативне службе. Улога локалног становништва јесте да се едукује о основним елементима комуникације, давања услуга и еколошког понашања, али и да задржи своју аутентичност и локално понашање. Више образовање олакшава комуникацију јер подразумева писменост и бар елементарно познавање једног светског језика. Образованије становништво лакше прихвата значај и предности укључивања у екотуризам. Како реалност представља необразовано становништво, једно од решења јесте едукација у вези са санитарним и хигијенским стандардима, еколошким понашањем, вредностима у екотуризму (Девеџић, Војковић, 2003). Такође, важна је и едукација туриста о еколошки одговорном понашању (Lee, 2013).

Било који вид планирања програма и пројеката у коришћењу природних ресурса, мора бити поткрепљен темељном проценом изводљивости и исплативости програма те врсте, израдом адекватне техничко инвестиционе документације и поштовањем стандарда. Поред унапређења екотуризма, ти пројекти допринели би развоју и других грана туризма, као што су кампинг туризам, ловни туризам (Табела 1.). За реализацију пројеката могући извори финансирања су: буџетски одређена средства за капиталне инвестиције, средства из буџета Републике Србије, Фонда за развој Републике Србије, бројни ЕУ фондови, средства за подршку пројектима прекограничне сарадње, средства из донаторских/међународних фондова (донације из Норвешке, Швајцарске, USAID, PROGRES), јавно приватна партнерства (Стратегија одрживог развоја, 2010). Главна еколошка корист екотуризма се односи на стварање финансијских средстава од нпр. наплаћивања улазница, која директно могу бити инвестирана у очување изворног лика природних станишта. Приходи од туризма су један од основних извора прихода заштићених

природних добара, што укључује и покривање трошкова проширења и унапређења квалитета ових добара (Јовичић, 2010).

У пропаганди, поред ТО Пријепоља, велику улогу могла би да имају бројна удружења и невладине организације. Такво је и Удружење грађана „Јадовник-оаза нетакнуте природе“, као и Туристички водичи Пријепоља, млади ентузијастички са пројектом “Пријепоље које ВОДИМ“.

Утицај проширења ЕУ допринео је ширењу и диверсификовању програма помоћи државама које улазе у процес придруживања ЕУ. Кроз пројекте прекограничне сарадње остварују се бројни циљеви, неки од њих су и унапређење одрживог економског и социјалног развоја у пограничним областима, развој локалне економије и очување животне средине. Примери пројеката сарадње Србије са својим суседима најчешћи су у области развоја руралног и екотуризма (Стојановић, Манић, 2009). “Одрживи туризам за једнаке шансе (СТЕК)” је пројекат који има за циљ јачање прекограничне сарадње између туристичких дестинација и развијање производа, што ће резултирати у повећању конкурентности региона. Пројектом су обухваћене општине Пријепоље и Беране, а донатор је ЕУ (“Општина Пријепоље”, 2014b).

Табела 1. – Пројекти из области туризма и заштите животне средине

Пројекти из области туризма	Пројекти из области заштите животне средине
<ol style="list-style-type: none"> 1. Израда локалне стратегије развоја општине Пријепоље 2. Уређење градске плаже 3. Изградња кампа 4. Постављање туристичке сигнализације 5. Изградња пешачких стаза 6. Оснивање ронилачког клуба и набавка ронилачке опреме 7. Изградња ловачког дома и уређење ловишта у МЗ Орашац 8. Истраживање природних ресурса на Петањском кршу (Куртова јама, Пећина Петња) 9. Оснивање туристичко-информативног центра у ужем центру града 11. Реконструкција и уређење Милешевца у селу Хисарцик 12. Едукација и усавршавање знања туристичких радника у области туризма, маркетинга и промоције 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Израда и усвајање локалног еколошког акционог плана 2. Израда регионалног плана управљања отпадом 3. Израда локалног плана управљања отпадом 4. Израда плана и програма енергетске ефикасности 5. Израда плана управљања заштићеним добрима 6. Изградња еко кампа у основној школи у Аљиновићима

Извор: Стратегија одрживог развоја општине Пријепоље 2011-2015, 2010.

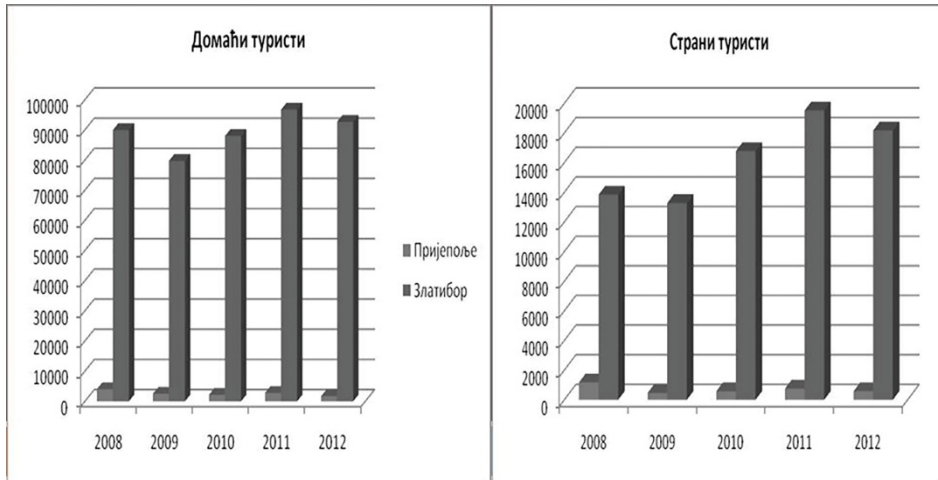
Претње за развој екотуризма у Пријепољу

Једна од највећих претњи развоју екотуризма јесте развој привреде. Индустријска зона Суводо 2 (познатија под називом Коловрат) налази се на путу ка Црној Гори између магистралног пута М21 и теретне железнице. Шеснаест потенцијалних инвеститора изразило је интересовање за пословним простором у овој зони (Стратегија одрживог развоја, 2010). Економски развој неке општине не сме се посматрати само кроз призму туризма. Треба уважавати чињеницу да је развој привреде у супротности са основним начелима екотуризма, а то је путовање у релативно очувана природна подручја, промовисање значаја очувања истих и изазивање минималних негативних утицаја на природну средину.

Велику улогу у пробоју једне дестинације на туристичко тржиште има конкуренција у окружењу. Ако две дестинације имају сличну туристичку понуду главни мотив туристима за одабир дестинације јесте цена. Када су цене пак приближне, одабир дестинације диктирају разноврсност и квалитет понуде. Такође, велики значај има и саобраћајна доступност. Златибор је главна конкурентска дестинација у региону и најпосећенија планина зимског туризма у Србији. Златибор има полифункционални карактер, иако је туристичка функција најразвијенија. Пресудан значај за развој туризма на Златибору имао је положај на транзитном правцу који је омогућио велики туристички промет и разноврсну тражњу (Девеџић, 2005). Пријепоље се налази на истом транзитном правцу, али основни проблем јесте његов периферни положај. Туристи, посебно они високих платежних могућности, долазе на Златибор јер ту могу своје потребе да задовоље на највишем нивоу, имају довољан број атрактивних садржаја у самом месту и непосредној околини, сам центар је ближе већим туристичким центрима Србије. У кластеру Југозападне Србије, за своје место на туристичком тржишту изборио се само Златибор, док Пријепоље тек треба да достигне такав статус. Повезаност Златибора и Пријепоља данас се односи само на једнодневне излете које организује ТО Златибора, а који се састоје од посете ужем центру града, посета манастиру Милешева и обилазак Камене горе.

Негативни социо-културни ефекти посебно долазе до изражаја у неразвијеним и заосталим срединама, у којима се кроз интензиван развој туризма жели постићи осетан раст целокупне привреде датог подручја у кратком временском периоду. Са неконтролисаним развојем туризма долази до енормне културне сатурације дате области, обиман промет иритира домицилно становништво, туристи су све мање заинтересовани за аутентичне вредности локалне културне баштине и окрећу се њеним комерцијализованим формама. Промене локалних социо-културних прилика су израженије, уколико се развој туризма највећим делом подстиче

и усмерава од стране инвеститора и привредних субјеката који не потичу из локалне заједнице. Туристичко активирање одређеног простора доводи до повећања цена земљишта, некретнина, па и робе широке потрошње. Такође, развој туризма изискује додатно ангажовање радне снаге у пуној сезони, што носи опасност појаве “сиве економије”, и других незаконитих активности (Јовичић, 2011).

Слика 2. – Упоредни преглед броја домаћих и страних туриста у Пријепољу и на Златибору 2008-2012. године (РЗС, Општине у Србији 2009-2013.)

Мали носећи капацитет дестинације један је од горућих проблема. У појединим деловима света владе држава су покушале да унапреде и трансформишу постојеће туристичке дестинације у екодестинације, што је често било праћено негативним социо-еколошким последицама. Владе су, у највећој мери, одговорне за планирање, креирање политике туристичког развоја, зонирање дестинација и друге активности везане за екотуризам и усклађивање промета посетилаца са заштитом природне средине (Јовичић, 2010). Најважније је да развој екотуризма не наруши досадашњу равнотежу и повећан број туриста, па макар то били и екотуристи. Потребно је утврдити индикаторе одрживог екотуризма за ову дестинацију сходно претходним истраживањима.

Иако екотуризам спада у један од најбрже растућих сектора туризма (Olafsdottir, 2013), није донета стратегија развоја туризма општине Пријепоље ни план развоја екотуризма. Неки од корака које предлаже Јовичић (2010) које треба предузети како би развој екотуризма почивао на одрживим основама, а који се могу применити да би Пријепоље добило статус екотуристичке дестинације су:

- Обезбедити адекватан буџет на националном, регионалном и локалном нивоу, из којих ће се финансирати активности заштите и унапређења дестинација екотуризма (таксе, порези за пружање услуга туристима);
- Туристичка предузећа морају учествовати у финансирању изградње и одржавања инфраструктурних садржаја које користе и туристи и домицилно становништво;
- Процена утицаја на животну средину;
- Рад свих објеката/предузећа која пружају услуге туристима морају бити подвргнут константном мониторингу и контроли;
- Доношење прописа о коришћењу јавних површина;
- Сачинити програме обуке локалног становништва, како би се оно упознало са предностима и ризицима екотуризма;
- Развој екотуризма не сме довести до енормног раста цена некретнина у односним дестинацијама.

Закључак

На основу резултата истраживања сачињена интегрална анализа снага, слабости, претњи и шанси за развој екотуризма у Пријепољу даје конкретне предлоге и решења који у дужем или краћем временском периоду могу дати очекиване резултате. Општина Пријепоље има велике потенцијале за развој екотуризма захваљујући својим природним и антропогеним вредностима. Стога је важно идентификовати те вредности, заштитити их и уз адекватну промоцију и осмишљену туристичку понуду валоризовати на туристичком тржишту. Она такође поседује адекватне економске, техничке, организационе и друге могућности које могу бити искоришћене као полазна основа, а које ће касније бити прилагођаване у зависности од захтева туристичког тржишта. Важно је од самог почетка поставити развој туризма на одрживе основе и прилагодити га носећем капацитету дестинације. До сада, екотуризам није била приоритетна врста туризма у општини нити је постојао адекватан план развоја истог. Скоро 40 година ништа није урађено да добра стављена под заштиту немају само конзерваторски и научни значај, већ да имају и шири друштвени и културни утицај, иако је познат образовни значај екотуризма и да он, на себи својствен начин, може приближити љубав према природи и поимање значаја заштите животне средине и људима нижег образовног нивоа. У развоју туризма општина се сусретала са бројним проблемима од којих многи постоје и данас. Дата су конкретна решења за сваки од њих у складу са циљевима развоја. Нека је могуће решити на локалном нивоу, као што су лоша саобраћајна и комунална инфраструктура и материјална база, план третирања отпада и отпадних вода, дивље и премале депоније.

Међутим, ту су и проблеми који се не могу решавати без помоћи државе и који не представљају усамљен случај типичан само за ову пограничну општину: депопулација, миграције младог становништва, недостатак образованог кадра, лоша финансијска ситуација. Важна је сарадња адекватних институција на локалном, регионалном и националном нивоу да би се овакво стање поправило и омогућио останак младих у граду. Још један вид сарадње јесте и пропаганда где туристичке организације на свим нивоима организовања треба да буду укључене у промоцију потенцијала којима Пријепоље располаже: Туристичка организација Србије, регионална туристичка организација Западне Србије, Туристичка организација Пријепоља. Пријепоље треба да оствари и регионалну сарадњу са суседним општинама у погледу формирања комплементарне понуде, тако да туристи који посете Пријепоље време могу искористити и за једнодневни излет до Нове Вароши или Прибоја. Важно је активније укључивање ТО Пријепоља на промоцији екотуризма кроз различите видове манифестација, путем Интернета, учешћа на сајмовима туризма, кроз штампани пропагандни материјал, а надасве кроз позитивне утиске самих посетилаца јер је реклама “од уста до уста” најефикаснија.

Развој општине није могуће заснивати искључиво на развоју туризма. Туризам уопште, а посебно екотуризам, треба да буде допунска делатност, а акценат на диверзификацији делатности. Оно што отежава развој екотуризма јесте непостојање стратегије развоја туризма, непоштовање еколошких стандарда, мали носећи капацитет дестинације, конкуренција. Важно је заштитити локално становништво и његову културу од негативних социо-културних ефеката туризма јер се развој истог базира на очувању традиционалних вредности локалних заједница.

У раду су дати конкретни предлози за решавање сваког од наведених проблема и корекцију постојећих недостатака кроз активно учешће свих релевантних институција и појединаца на локалном и националном нивоу, као и кроз коришћење природних, антропогених, кадровских, техничких и других потенцијала којима општина располаже.

Литература

Девецић, М. (2005). Карактеристике популационе динамике туристичких места у Србији. У С. Стаменковић и М. Грчић (ур.) *Србија и савремени процеси у Европи и свету* (стр. 565-570). Београд: Географски факултет; Нови Сад: Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство; Приштина: Одсек за географију Природно-математичког факултета и Ниш: Одсек за географију Природно-математичког факултета.

- Девеџић, М. и Војковић, Г. (2003). Перспективе екотуризма са аспекта демографских потенцијала. У В. Тошић (ed.) *The Development and Potentials of Eco-tourism on Balkan Peninsula* (стр. 87-93). Београд: SANU, GI "Јован Цвијић", GI of Bulgerien, Academy of science–Sofia–Bulgaria, Faculty of tourism i hospitality – Ohrid.
- Јовичић, Д. (2010). *Туризам и заштита животне средине*. Нови Београд: Тон ПЛУС.
- Јовичић, Д. (2011). *Менаџмент туристичких дестинација*. Београд: Универзитет у Београду Географски факултет.
- Општина Пријепоље. (2014а). *Двадесет локација за мини хидроелектране на подручју општине Пријепоље*. Доступно на http://www.opstinaprijepolje.rs/OpstinaPrijepolje-Dvadeeset-lokacija-za-mini-hidroelektrane-na-podru%C4%8Dju-op%C5%A1tine-Prijepolje_270_cir (преузето 14.10.2014)
- Општина Пријепоље. (2014б). *Одрживи туризам за једнаке шансе (СТЕК)*. Доступно на [http://www.opstinaprijepolje.rs/OpstinaPrijepolje-Odr%C5%BEivi-turizam-za-jednake-%C5%A1anse-\(-STEK-\)_211_lat](http://www.opstinaprijepolje.rs/OpstinaPrijepolje-Odr%C5%BEivi-turizam-za-jednake-%C5%A1anse-(-STEK-)_211_lat) (Преузето 15.10.2014.)
- Републички завод за статистику. (2009-2013). *Општине и региони у Републици Србији*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. *Упоредни преглед броја становника 1948-2002*, Књига 9. Београд: Републички завод за статистику.
- Стојановић, Ж. и Манић, Е. (2009). Одрживи рурални развој и прекогранична сарадња. *Гласник Српског географског друштва*, 89(2), 43-54.
- Скупштина општине Пријепоље (2010). *Стратегија одрживог развоја општине Пријепоље 2011-2015*. Доступно на <http://www.opstinaprijepolje.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/Strategija%20razvoja%202011-2015.pdf> (Преузето 14.10.2014)
- Топузовић, М. и Остојић, А. (2009). Флора и фауна – основа развоја екотуризма у Србији. *Национална конференција о квалитету* (36), Фестивал квалитета (стр. 111-114), 20-22 мај, Крагујевац.
- Туристичка организација Пријепоља*. (2014). Јадовник. Доступно на <http://www.turizamrijepolje.org.rs/index.php/d-vni> (преузето 14.10.2014)
- Ћирковић, М. (2007). Промене у мрежи насеља просторно-функционалног подручја Пријепоља. *Зборник радова Географског института "Јован Цвијић"*, 56, 77-93.
- Dragulanescu, I. V. & Drutu, M. (2012). Rural tourism for local economic development. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 2(1), 196-203.

- Farsani, N. T., Coelho, O. A. C. & Costa, M. M. C. (2014). Analysis of network activities in geoparks as geotourism destinations. *International Journal of Tourism Research*, 16, 1-10. doi: 10.1002/jtr.1879
- Glavonjić, L. T., Milijašević, D. & Panić, M. (2010). Geoheritage protection of Serbia – present situation and perspectives. *Zbornik radova Geografskog instituta "Jovan Cvijic"*, 60(1), 17-30. doi: 911.2:504.06(497.11)
- Hall, A. B., & Day, M. J. (2011). Water as a focus of ecotourism in the karst of northern Puerto Rico. *Tourism and Karst Areas*, 4(1), 17-25.
- Hose, T. A., Marković, S. B., Komac B., & Zorn, M. (2011). Geotourism – a short introduction. *Acta geographica Slovenica*, 51(2), 339-342.
- Kruger, O. (2005). The role of ecotourism in conservation: panacea or Pandora's box? *Biodiversity and Conservation* 14, 579–600.
- Lee, T. H., Jan, F. H. & Yang, C. C. (2013). Environmentally responsible behavior of nature-based tourists: A review. *International Journal of Development and Sustainability*, 2(1), 100-115.
- Miljković, O., & Živković Lj. (2012). Possibilities for the development of ecotourism in protected areas of western Serbia. *Zbornik radova Geografskog instituta "Jovan Cvijic"*, 62(3), 65-80. doi: 10.2298/IJGI1203065M
- Olafsdottir, G. (2013). On nature-based tourism. *Tourist Studies*, 13(2), 127-138. doi: 10.1177/1468797613490370
- Ross, S. & Wall, G. (1999). Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, 20, 123-132.

Original scientific article

INTEGRAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN THE MUNICIPALITY OF PRIJEPOLJE

Marija Rvović*¹

* University of Belgrade, Faculty of Geography, Belgrade

Abstract: In our scientific and professional literature, there are few works that deal with the subject of ecotourism as it does not fall within the priority types of tourism covered by the Tourism Development Strategy of the Republic of Serbia. The recent development of ecotourism related to the territory of protected natural areas, not the entire area of a municipality. The aim of this paper is to analyze the possibilities for the development of ecotourism and to make concrete proposals that can be implemented in accordance with the natural, economic, technical and other possibilities that municipality of Prijepolje owns. We analyzed the current situation of destinations and defined strategies for achieving the desired proposes.

Key words: ecotourism, sustainable tourism, green tourism, Prijepolje

Date submitted: 23 June 2014; *Date accepted:* 04 December 2014

Introduction

The municipality of Prijepolje is located in the southwestern part of Serbia, in the area of the Middle Polimlje. It belongs to Zlatibor region with an area of 827 km², and takes second place by area in the district. In the context of ecotourism development protected natural areas have the great significance, like nature park “Klisura reke Mileševke”, natural monument “Slapovi Sopotnice”, Kamena gora and natural rarities Pine tree in Kamena Gora and black pine tree in the village of Hisardžik. There is a proposal to proclaim Ozren-Jadovnik for the good of great importance (“Туристичка организација Пријепоља”, 2014). Sopotnica flows through limestone terrain, a great attraction is precipitated calcium carbonate popularly known as siga. Hall and Day (2011) spoke about the significance of surface water in karst relief for recreation and tourism. They point out that the river is the primary focus of ecotourism in the karst area as they provide availability and represent a resource for transportation, entertainment and education. It’s spoken about geotourism as a potential type of tourism in Serbia and it’s

---

¹ Correspondence to: marrijarvovic@yahoo.com

closely related to ecotourism (Glavonjić, Milijašević & Panić, 2010). It is based on the geological heritage, which, like ecotourism, emphasizes educational function and emphasis on environmental protection (Farsan, Coelho & Costa, 2014). Fruška Gora and most important timber profiles in Vojvodina have the potential to become future geotourist destinations (Hose, Marković, Komac & Zorn, 2011), but Prijepolje has the same potential too due to the specific geological structure of the ground in the valley of the Sopotnica river. Some of the issues addressed in this paper were highlighted by Живковић and Миљковић (2012), noting that besides the implementation of the prescribed measures and procedures for the protection of natural resources, intensive presentations is required, so scientific, educational and tourist values are available to visitors with different needs. There was a lot of controversy over whether ecotourism contributes to the conservation of endangered species and habitats, or is it just a marketing gimmick of tourism industry? (Kruger, 2005). The author states that the protection of charismatic species of flora and fauna and the involvement of the local community are important prerequisites for sustainability of ecotourism. There is a big difference between theory and practice of ecotourism which Ross and Wall (1999) emphasize also. They point out that ecotourism should be considered at a higher level in relation to tourism in natural areas and ensure that the purposes of tourism development does not interfere with the the ones of protecting natural areas and biodiversity. Achieving the complementary development of rural tourism and ecotourism should be one of the future action plans in Prijepolje municipality. Dragulanescu and Drutu (2012) point out the contribution of tourism to local development and the importance of rural tourism in solving many problems: policy planning, rural-urban balance, social changes that allow the townsfolk to find their roots, cultural values and to devote their free time to rest and relaxation.

In this work will be given integral basis for the development of ecotourism in the municipality of Prijepolje with a view to the principles of operation which are based on strengthening the advantages and exploiting the opportunities, as well as to eliminate the weaknesses and preventive action in relation to identified threats. These data were obtained by analyzing the statistical data, plans and strategies, books, university magazines, searching Internet sources and numerous private studies.

The forces for the development of ecotourism in Prijepolje

Prijepolje has a favorable geographical position at the junction of roads and railways that lead to Montenegro, and in the future it will get greater significance thanks to construction of South Adriatic motorway (Corridor XI).

For the development of ecotourism the most important are slightly degraded natural resources: a dynamic mountain relief (Zlatar, Jadovnik, Kamena gora), stimulating and sedating climate (Kamena gora - air spa), water-

rich river (Lim), Mileševka Canyon, Sopotnica waterfalls, diverse flora and wildlife. Flora and fauna can be valorized in several ways: they have aesthetic significance and convenient effect on the psyche of visitors; endemics and relics are very attractive, especially to nature lovers; it's used in the diet; it's the basis for an active vacation, recreation and rural tourism; it's connected to the folk customs, legends and beliefs; they are used like object of artistic expression in painting and sculpture (Топузовић и Остојић, 2005).

Anthropogenic potentials can be complementary offer in ecotourism. In the municipality of Prijepolje there are monasteries (Mileševa, Kumanica, Davidovica), churches, medieval castles (Mileševac, Kovin), mosques (Ibrahim Paša Mosque, Velika Mosque), Clock Tower, museums, monuments, events.

Prijepolje is an area where cultures of many civilizations intertwined for centuries (Roman, Christian, Islamic). The witnesses are monuments from the Roman period (Kolovrat); Nemanjići period (Mileševa monastery, Davidovica and Kumanica monasteries, Medieval town Mileševac); period of the Ottoman Empire (Ibrahim Paša Mosque, Mahmut Bey Mosque, Clock Tower, beys' houses); but the period of Austro-Hungarian Empire (Catholic Church). One of the more recent monuments, which shows the multiculturalism of the region, is a sculpture made of granite in front of the City Museum "Mother Ružica with her sons Luka and Alija," made by the sculptor Goran Čpajak.

Weaknesses in the development of ecotourism in Prijepolje

Depopulation and expressed migration are the main problem in the municipality. According to the 2012. census, the municipality of Prijepolje had 36.713 inhabitants. The results of the last census indicate that there has been a significant drop in the number of inhabitants for 10.87%, compared to the previous year census (Стратегија одрживог развоја, 2010).

This population decline occurred in the 90s. The main reasons for this are economic, but also many others, such as a simple job offer, impossibility of obtaining higher education, political reasons, close to the border, a small chance to meet the cultural needs and similar. From 1971. to 1981. emigration was expressed in rural areas, because most people emigrated to the city and some suburbs. A significant decline in the birth rate in rural areas is recorded in the period of 1981-1991., Because of the migrations of young and working age inhabitants, in the villages remains largely old age population. In urban and suburban areas there is a demographic expansion. In the period of 1991-2002. emigration is expressed, the decline in fertility and increase mortality, and the population began to emigrate to the city. Most rural settlements was characterized by depopulation. In order to stop this tendency, it is necessary to find some additional interest for rural population, complementary to agriculture, to retained young people in the coun-

tryside (Ћирковић, 2007). One of these sectors could be tourism, ecotourism and its primarily complementary types like rural tourism.

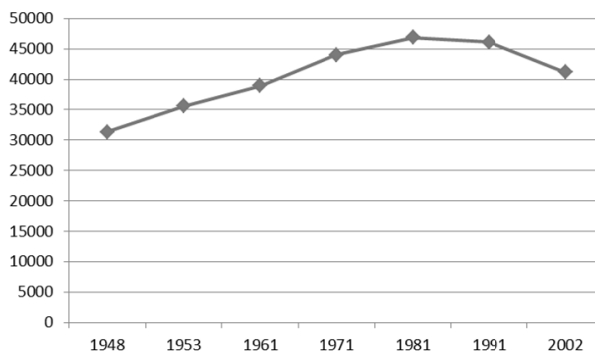

Figure 1. – *Population change in Prijepolje in 1948-2002.* (RBS. Comparative population in 1948-2002., Volume 9)

The development of ecotourism in Prijepolje should be aligned with current demographic trends. It is possible to organize ecoschools, as well as classic ecotourism. Стојановић and Манић (2009) point out that elderly households and local color, dialect and language, the authenticity of Serbian villages and rural households, can be an attractive addition in this tourist offer. Therefore, it is possible to include thematic ecotourism in the tourist offer of the municipality:

- Serbia which disappears (the old architecture, planning, way of life and work in the countryside, traditional customs);
- Healthy food;
- Old crafts;
- Ghost villages (abandoned and villages with no inhabitants).

The optimistic view regarding the age structure reveals that the old population is bearer of tradition, customs, patriarchal morality and hospitality. Unemployment in border areas, particularly women and migrant population, represent demographic reserve that can be included in offer of ecotourism of their homeland.

Resorts in these areas are mainly in the stage of deep or deepest demographic age or even extinguished. It can be a tourist attraction too. Stationary tourism should be organized in databases with more vital population and abandoned villages can be connected by trekking, cycling or riding tours. Old people, especially the chroniclers of the city, should evoke another time with their stories. In this way it reveals the full authenticity and reaches a "time machine effect" (Девеџић и Војковић, 2003).

According to the 2002. census, 70% of the population are people with primary and secondary education (15 years old and over). The largest number of people is people with secondary education (41%) while the share of the population with higher education and only 6%. In the municipality there is no possibility for the training of personnel in the field of tourism.

Number of accommodation capacities in Prijepolje is not at an optimal level. The city has 757 beds in basic and complementary accommodation facilities. In ecotourism participates small number of tourists (25-30), they want accommodation located within or around the perimeter of the protected natural areas, small and modest facilities, designed to fit into the local and cultural environment, constructed from environmentally risk-free material and whose functioning based on renewable energy sources (Јовичић, 2010). In Prijepolje ecoresort should be built with a good plan and organization. Number of ecoresort must be controlled in order to prevent accumulation and repetition as well as mass tourism.

According to the 2002 census, the total length of roads in the municipality of Prijepolje is 484 km, of which 23.97% are highways (M21, M8), 5.37% are regional roads and 70.66% are local roads. Condition of highways is good in full length, while the regional roads need pave section of about 10 km, which leads to Sjenica and Novi Pazar. The state of local roads is very poor due to many years of neglect and in any case does not meet the standards. The total length of railways in the municipality is 41.5 km and it's electrified the whole length (Стратегија одрживог развоја, 2010).

For a long period of time the economy of Prijepolje records stagnation in the development, which is a consequence of economic developments at the national level, but in other municipalities and the Zlatibor District. Gross national income per capita in the municipality in 2005. was 38.98% and was significantly lower than the level in the district and Serbia. The structure of GDP by sectors shows that the leading positions are occupied by agriculture, hunting, forestry and water management. Due to the transition and privatization process, unused capacities and outdated technology, production and possibilities of export has dropped sharply. The number of unemployed increased. Since 2000, the municipality of Prijepolje gets status of devastated area in the category of least developed municipalities. Due to the lack of financial and human resources, the business climate in the municipality of Prijepolje is still unfavorable. The great number of companies was privatized, a good part of them became bankrupt or is in process of bankrupt or liquidation (Стратегија одрживог развоја, 2010). Survival of the municipality cannot be based only on the development of tourism, especially ecotourism, since it brings small economic benefits for the local community, but it is important for the protection of natural resources. Development should be based on diversification of activities.

By analyzing the state of the environment, it should be noted that the municipality has no official statistics to determine the condition and the degree of vulnerability of the environment, nor has a service that would exclusively deal with these issues. For this reason, the environmental situation is not satisfactory. Manufacturing is a serious problem for the environment. Public Utility Company "Lim" confirmed that the water quality is satisfactory except in cases of higher rainfall, when water gets turbid. Landfill "Stanjevine" is located on the bank of the river Lim. Leachate landfill water directly flows into the river, landfill gas causes frequent fires and pollutants get into the atmosphere. The capacity of this landfill is filled and still unresolved issue of building a regional landfill "Banjica" for the municipalities of Prijepolje, Priboj, Nova Varoš and Sjenica. A plenty of illegal dumps throughout the territory of the municipality, especially in rural areas, are proof of awareness towards preserving the environment, and it is necessary to take certain measures (education of the rural population, promotional campaigns, purchase of vessels for waste disposal, waste collection events, etc.). The wastewater treatment water does not exist, and in the villages the water is directly taken to the surrounding waterways or improvised septic tanks (Стратегија одрживог развоја, 2010).

Hydropower potential of Lim river is not used enough. There are a number of investors interested in investing in the construction of mini hydro power plants, and one of them is a Canadian company REV. From 317 potential sites for the construction on the territory of the Republic of Serbia, 20 of them are located in the municipality of Prijepolje. In early 2013, it began a construction of three mini hydroelectric power plants on the Bistrica River, a tributary of Lim. Prijepolje has great potential for biomass production, and currently there are initiatives for the testing of wind energy as well as the possibility of building a windmill ("Општина Пријепоље", 2014a).

Promotion is one of the weak points of ecotourism development. On this point Tourist Organisation of Prijepolje should do more in cooperation with numerous organizations. Annually Tourist Organisation participates in international fairs in Belgrade and Novi Sad. These are one-day and two-day excursions, and they are presented along with the rural, religious, health, sports, adventure tourism and homemade. Over 30 non-governmental organizations operate in different sectors, including tourism. It is necessary to build a tourist information center in the city center, in order to provide information for local and foreign tourists as well as citizens of the municipality where they can get other information and tourism services, beside introduction with all the events (souvenirs, publications about the city and its surroundings, promotional material, presentation of tourist potentials).

Opportunities for development of ecotourism in Prijepolje

In ecotourism qualified staff is concentrated in the area of organization and tour guide services. His presence is not necessary in the tourist town because it can recruit from central settlements, while in other product segments the local population is hired, which replaces catering workers, hoteliers and information services. The role of the local population is to educate themselves on the basic elements of communication, providing services and ecological behavior, but also to retain its authenticity and local behavior. Higher education enables easier communication because it includes literacy and basic knowledge of at least one foreign language. Educated population accept the importance and benefits of involvement in ecotourism easier. Because the reality is uneducated population, one solution is education in connection with sanitary and hygiene standards, environmental behavior, values in ecotourism (Девеџић, Војковић, 2003). Education of tourists about environmentally responsible behavior is very important too (Lee, 2013).

Any form of planning programs and projects in the use of natural resources, must be supported by evaluation of feasibility and cost-effectiveness of the program of its kind, creating adequate technical and investment documentation and respect standards. In addition to improving ecotourism, these projects would contribute to the development of other branches of tourism, such as camping, hunting tourism (Table 1). For the realization of projects possible sources of funding are identified budgetary resources for capital investments, funds from the budget of the Republic of Serbia, Development Fund of the Republic of Serbia, a number of EU funds, funds to support cross-border cooperation projects, funds from donor / international funds (grants from Norway, Switzerland, USAID, PROGRESS), public-private partnerships (Стратегија одрживог развоја, 2010). The main environmental benefits of ecotourism refers to the creation of such funds, such is charging for tickets, which can be directly invested in preserving the original character of natural habitats. Tourism revenues are one of the main sources of income of protected natural areas, including covering the costs of enlargement and improvement of the quality of these goods (Јовичић, 2010).

In promotion, besides Tourist Organisation of Prijepolje, a major role could have numerous associations and NGOs. One of them is "Jadovnik-oasis of untouched nature" association, as well as Tourist guides of Prijepolje, young enthusiasts with the project "Prijepolje that I LEAD".

The impact of EU enlargement has contributed to the expansion and diversification program to help states entering the EU accession process. Numerous objectives are realized through cross-border cooperation projects, some of them promotes sustainable economic and social development in border areas, local economic development and environmental protection. Examples of

Serbia's cooperation projects with its neighbors are the most common in the field of rural development and ecotourism (Стојановић, Манић, 2009). “Sustainable tourism for equal opportunities“ (СТЕК) is a project that aims strengthen of cross-border cooperation between tourism destination and product development, which will result in increasing the competitiveness of the region. The project includes the municipality of Prijepolje and Berane, and the donor is the EU (“Општина Пријепоље“, 2014b).

Table 1. – *Projects in the field of tourism and environmental protection*

Projects in tourism	Projects in the field of environmental protection
<ol style="list-style-type: none"> 1. Creation of a local development strategy of Prijepolje 2. The arrangement of the beach 3. The construction of the camp 4. Setting up tourist signs 5. The construction of footpaths 6. Establishment of the diving club and diving equipment procurement 7. Building a hunting lodge and grounds in MZ Orašac 8. Exploration of natural resources in karst of Petanjski (Kurtova pit, Petnja cave) 9. Establishment of a tourist information center in the center of town 11. Restoration of the Mileševac in the village Hisardžik 12. Education and training of knowledge workers in the tourist area of tourism marketing and promotion 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Preparation and approval of the local environmental action plan 2. Development of regional waste management plan 3. Creating a local waste management plan 4. Making a plan and program of energy efficiency 5. Develop a management plan protected areas 6. Construction of Eco Camp in elementary school in Aljinovići

Source: The sustainable development strategy of Prijepolje 2011-2015, 2010

Threats to the development of ecotourism in Prijepolje

One of the biggest threats to the development of ecotourism is the development of the economy. Industrial zone Suvodo 2 (known as the Kolovrat) is located on the road to Montenegro between M21 motorway and railway freight. Sixteen potential investors have expressed interest in commercial property in this area (Стратегија одрживог развоја, 2010). The economic development of a municipality cannot be viewed only through the prism of tourism. You must take into account the fact that the development of the economy contrary to the fundamental principles of ecotourism, as it is a journey in a rela-

tively preserved natural areas, promoting the importance of preserving them and causing minimal negative impact on the environment.

Major role in the breakthrough of a destination on the tourist market has competition in the environment. If the two destinations have similar tourism offer the main motive for selecting the destination is the price. When the prices are however approximate, destination choice is dictated by the variety and quality of supply. Transport links also has great significance. Zlatibor is the main competitor destination in the region and most visited mountain of winter tourism in Serbia. Zlatibor has polyfunctional character, although the most developed is tourist function. Crucial for the development of tourism in Zlatibor is his position on the transit route, which enabled a large and diverse tourist traffic demand (Девецкић, 2005). Prijepolje is located on the same transit route, but the main problem is its peripheral position. Tourists, especially those of high purchasing power, come on Zlatibor, where they can satisfy their needs at the highest level, there is a sufficient number of attractive facilities within the town and its immediate surroundings, it is closer to the center of major tourist centers in Serbia. In a cluster of Southwest Serbia, only Zlatibor chested for its place on the tourist market, while Prijepolje has to achieve such status. Today the association of Zlatibor and Prijepolje applies only for day trips organized by Tourist Organisation of Zlatibor, which consist of visiting the city center, Mileševa monastery and a tour of Kamena gora.

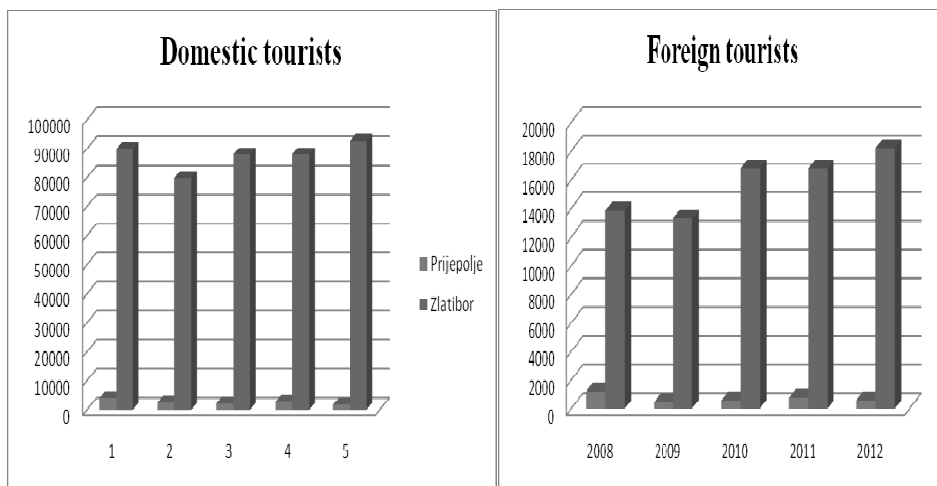

Figure 2. – Comparison of domestic and foreign tourists in Prijepolje and Zlatibor in 2008-2012. (RBS, Municipalities in Serbia 2009-2013)

The negative socio-cultural effects are especially expressed in undeveloped and underdeveloped areas, where the intense development of

tourism is achieving a noticeable increase in the overall economy of the area in a short period of time. Uncontrolled tourism development leads to enormous cultural saturation of the area, extensive traffic irritates the local population, tourists are increasingly interested in economic value of authentic local cultural heritage and turning to her commercialized forms. Changes in local socio-cultural circumstances are more pronounced, if tourism development largely encouraged and directed by investors and businesses that do not originate from the local community. Tourist activation of certain area leads to an increase in the price of land, property, and even consumer goods. Also, tourism development requires additional engagement of the workforce in a full season, which carries the risk of the introduction of the "gray economy", and other illegal activities (Јовичић, 2011).

Small carrying capacity of destinations is one of the most pressing problems. In some parts of the world state governments have attempted to improve and transform existing tourist destinations in ecodestinations, which is often accompanied by negative socio-ecological consequences. Governments are, for the most part, responsible for planning, policy of tourism development, zoning destinations and other activities related to ecotourism and harmonization of transport visitors to the protection of the environment (Јовичић, 2010). The most important thing is that the development of ecotourism does not violate the current balance and an increased number of tourists, even if it were ecotourists. It is necessary to establish indicators for sustainable ecotourism for this destination according to previous research.

Although ecotourism falls into one of the fastest growing sectors of tourism (Olafsdottir, 2013), tourism development strategies of Prijepolje does not exist, nor plan of ecotourism development. Some of the steps proposed by Јовичић (2010) should be taken in order to develop ecotourism rested on a sustainable basis, so Prijepolje attained the status of ecotourism destinations are:

- Provide adequate budgets at the national, regional and local levels, from which activities of protecting and promoting ecotourism destination will be finance (fees, taxes, providing services for tourists);
- Travel companies must participate in financing the construction and maintenance of infrastructure facilities used by tourists and locals;
- Environmental impact assessment;
- The operation of all facilities/companies that provide services to tourists must be subjected to constant monitoring and control;
- Adoption of regulations for using of public spaces;
- Develop training programs of the local population, in order to be acquainted with what the risks and benefits of ecotourism;
- The development of ecotourism may not lead to an enormous growth in property prices in the respective destinations.

Conclusion

Based on the research integral analysis of strengths, weaknesses, threats and opportunities for the development of ecotourism in Prijepolje gives concrete proposals and solutions and in a longer or shorter period of time may give the expected results. The municipality of Prijepolje has great potential for ecotourism development thanks to its natural and anthropogenic values. Therefore, it is important to identify those values, protect them and with adequate promotion and tourism offer meaningful value on the tourist market. It also has adequate economic, technical, organizational and other features that can be used as a starting point, which would later be adapted in depending on the demands of the tourism market. It is important from the beginning to set up tourism development on a sustainable basis and adapt it to the carrier capacity destination. So far, ecotourism was not one of the priority types of tourism in the municipality, nor there is an adequate plan for the development. Almost 40 years nothing has been done the goods under the protection have not only conservation and scientific significance, but also a broader social and cultural impact, although it is known educational importance of ecotourism and that he, in his own way, can bring a love of nature and understanding the importance of protecting the environment and people with lower educational levels. The development of tourism municipalities faced numerous problems, many of which still exist today. Specific solutions for each of them are proposed in accordance with the objectives of development. Some of them can be solved at the local level, such as poor transport and utility infrastructure and material base, plan the treatment and disposal of waste water, wild and small landfills.

However, there are problems that cannot be solved without the help of the state and which are not an isolated case, typical for this border municipalities: depopulation, migration of young people, the lack of qualified personnel, poor financial situation. It's very important the cooperation of appropriate institutions at local, regional and national level to repair this state and enable young people to stay in the city. Another form of cooperation is the promotion where tourism organizations at all levels should be involved in promoting the potential of Prijepolje: Tourist Organisation of Serbia, Western Regional Tourism Organisation of Serbia, Tourist Organisation of Prijepolje. Prijepolje should achieve and regional cooperation with neighboring municipalities in terms of the formation of complementary offers, so tourists who visit Prijepolje can go for a day trip to Nova Varoš and Priboj. It is important active involvement of Tourist Organisation of Prijepolje on the promotion of ecotourism through various forms of manifestation, via the Internet, participation in tourism fairs, through printed advertising material, and above all the very positive impressions of visitors as the "word of mouth" is most effective.

The development of the municipality cannot be based only on tourism development. Tourism in general, and particularly ecotourism should be additional activity, and the emphasis must be on diversification of activities. What hinders the development of ecotourism is the lack of tourism development strategy, disregard of environmental standards, small carrying capacity of destinations, competition. It is important to protect the local population and its culture of negative socio-cultural effects of tourism because its development is based on preserving the traditional values of local communities.

The paper gives specific suggestions for solving each of these problems and the correction of existing shortcomings through the active participation of all relevant institutions and individuals at the local and national levels, as well as through the use of natural, anthropogenic, human, technical and other resources which the municipality owns.

References (see at page 208)